

HÜSEYN CAVID ƏFƏNDİ - 140

İlqar Cəmioloğlu İmamverdiyev
Sənətsüənslıq Elmləri Doktoru,
Gaziantep Universiteti Türk
Musiqisi Dövlət
Konservatoriyasının
Professoru. Türk Xalq
Musiqisinə Xidmət Mükafatçısı

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Heydər oğlu Əliyevin Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli filosof şairi və dramaturq övladı Hüseyn Cavid Əfəndinin anadan olmasının 140-cı ildönümünün qeyd edilməsi haqqında imzaladığı sərəncam, böyük söz ustadımızın zəngin yaradıcılıq irsinə və möhtəşəm şəxsiyyətinə olan ülvü məhəbbətinin, hörmət və ehtiramının göstərgəsidir.

Bu münasibətlə də tanınmış elm xadimlərimiz və sənət adamlarımız 2022-ci ildə maraqlı məqalələrlə və diqqətəşayan dövlət tədbirləri ilə ustadımızın xatirəsini anmaqla bir çox gizli mətləbləri və dəlilləri də aydınlığa çıxartmaqdadırlar. Bu əlamətdar günlər mənə də təşviq etdi ki, iki unudulmaz xatirəmi də mənəvi bir borç olaraq xalqımıza ərmağan edəm. Öncəliklə ustadlarımıza rəhmət olsun!

Böyük şairimiz Hüseyn Cavid Əfəndinin yubileyi ərəfəsindəki bu mübarək günlərdə, bir zamanlar tələbəsi olmuş, əslən Anadoludan olan və Qədim Gəncə torpağında məskunlaşmış (üç müharibənin iştirakçısı 1941-45 savaşı, Fin müharibəsi və rus yapon müharibəsi), qazi övladımız Hasan müəllimin ixtiyar çağında atam Cəmil Əkbərə məhdud səslə söylədiyi bir əhvalat 1971-ci ildə 16 yaşında ikən, evində riyaziyyat fənnindən dərs aldığı zaman təsadüfən qulaq mūsafiri oldum.

İLK XATİRƏ

Günlərin birində verdiyi bir tapşırığı həll etmək məqsədi ilə mən diqqətimi toplayıb məsələni çözmək üçün fikrimi cəmləşdirdiyim əsnada, Hasan müəllim Cavid Əfəndinin Filarmoniyada keçirilən yekun məhkəməsi barədə son ifadəsini atam Cəmil Əkbərə asta səslə nəql etməyə başladı. Qeyri-iradi olaraq fikrim tədricən yayındı və mənim diqqətim o söhbətə yönəldi. Hafizəmdə qalmış o hüznü hekayəti dəyərli oxucularımıza çatdırmağı Hüseyn Cavid Əfəndi ruhu na hörmət əlaməti olaraq qəbul edirəm. Ustadlara rəhmət olsun. Amin!

Hasan müəllim sözə belə başladı:

- Cavid Əfəndinin məhkəmə prosesində biz yeniyetmə gənclər idik, bir neçə yoldaşım Filarmoni-

yanın kənarındakı münasib ağaclara dırmaşb məhkəməni uzaqdan seyr edirdik. O dövəmdə bəzi "yazıcı" və "şairlər" Cavid Əfəndinin yaradıcılığına tənqidi münasibət göstərirdi, onun əsərlərindən pantürkist ab-havası gəldiyini həyasızcasına üzünə deyib, bəzi siyasi məsələlərdə isə nahaqdan şər-böhtan atırdılar. Bu haqsızlığa tab etməyən Hüseyn Cavidə, nəhayət ki, məhkəmənin qərarı ilə son söz verildi. Cavid Əfəndi onlara üzünü tutub qısa bir hekayət söyləməklə o üzdənirə tənqidçilərə layiqli cavabını verəcəyini onların diqqətinə çatdırdı:

- Payız fəslinin bir günündə erməni cənnətə düşməyin yolunu-yolağını öyrənmək məqsədi ilə erkəndən qalxıb keşişdən məsləhət almaq üçün kilsəyə gedir. Keşiş təşrif gətirmiş erməninin məramını bilib, mətləbini anladıqdan sonra deyir:

- Bir müslümana sən üç şey deşirdə bilsən cənnətin ortasındasan. Erməni tez-tələsik deyir:

- Mən nə dedirtməliyəm?

Keşiş bu sözün müqabilində fikrini belə izhar edir:

- Əgər müsləmana dedirdə bilsən ki, "Kilsə-məsciddən", "İncil-Qurandan", "Nırnı-halvadan yaxşıdır" o zaman özünü cənnətə girmiş bil.

Erməni keşişə minnətdarlıq etdikdən sonra böyük inamla tələsik evinə dönür. Yaxınlaşanda təsadüfən evinin yaxınlığında fəqir bir müslümanın boş-bekar veyil-veyil gəzməsi diqqətini çəkir. Məsələnin nə yerdə olduğunu anlayıb ona yanaşır. İş axtardığını biləndə, erməni daxilən sevinir və özünü o yere qoymayıb onu öz həyatına aparır. Topraq şumlamağın əvəzində zəhmət haqqı olaraq pul verəcəyini vəd edir. Kasıb sevincək, belə əlinə alıb erməninin həyat yerini şər qarışana kimi belləyib bitirir. Erməni bu zəhmətin müqabilində razılaşırdığı məzənnəni verib deyir:

- Ay müslüman "qardaş", de ki, "kilsə məsciddən yaxşıdır". Müslüman heç gözləmədiyi, xəyalına belə gətirmədiyi bu qəribə sözəndən anı olaraq dıksinir. Bir qədər duruxub fikrə gedir. Ürəyində götür-qoy edib özü-özlüyündə belə deyir:

- Hər ikisi də Allahın evidir. Nolar, qoy deyim. Və erməninin istədiyi kimi o sözü təkrar edir.

Erməni sevincini bürüzə verməyib müslümana belə deyir:

- Nə vaxt pulun qurtarsa yenə gəl. Bəzi görülsə işlərim yenə var.

Müslüman pulu alıb sevinmiş halda özünü ailəsinə çatdırmağa tələsir. Bu minvalla bir neçə gün keçmiş, pulu xərcəyib qurtarandan sonra erməninin sözü yadına düşür. Həmin evə yenə gəlir. Ev sahibi bu dəfə müslümana, ağacın diblərini belləyib yumşaltmağı və həyətdəki meyvə ağaclarının bəzi qurumuş budaqlarını budamağı əmr edir.

Müslüman bu dəfə də həvəslə erməninin göstərişini yerinə yetirir. İşin bitdiyini gören erməni bu dəfə də əlindəki pulu müslümana göstərib belə deyir:

- A müslüman "qardaş", de ki, "İncil Qurandan yaxşıdır". Müslüman bir qədər fikrə dalıb, xəyallar

aləmində öz-özünə deyir:

- Hər ikisi Allahın kitabıdır. Nolar, qoy deyim. Və erməninin arzulanı sözü təkrar edir.

Ev sahibi cənnətə yaxınlaşdığına sevincini yaşayaraq məzənnəni bir qədər artıqlaması ilə verib müslümanı razı salır.

Aradan daha bir müddət keçir. Müslüman pulu xərcəyib qurtardıqdan sonra yenə üz tutur erməniyəşadığı səmtə. Həyatə daxil olanda erməni həyat-bacada səliqə-səhman yaratmasını, süpürülüb yır-yığış etməsinə göstəriş verir.

Müslüman tez-tələsik əlinə süpürge alıb həyat-bacanı süpürür,

asta bir səslə cərrahdan xahiş edir ki, hər hansı bir musiqi alətində çalmağı bacaran bir kimsəni tapıb gətirsələr, narkoza heç ehtiyac qalmaz. Tibb bacısı bu sözü eşidib hərbi hospitalda müalicə alan döyüşçülərdən birinin əslən türk olduğunu və monolinada çala bildiyini həkimə xəbər edir. Hərbi cərrahın əmrinə əsasən çox sayda yaralı xəstələr arasında həmin şəxs qısa bir zamanda axtarılıb tapılır və musiqi aləti ilə birgə həkimin hüzuruna gətirilir. Həmin şəxs əməliyyat masasına yaxınlaşb

Hasan müəllimimdən iki xatirə

türk əsgərini bu halda görəndə vəziyyətin çox ağır olduğunu anlayır. Cərrahi əməliyyat masasında ağır ağır nəfəs alıb əlindəki monolinaya heyretlər içində baxıb, acizənə bir səslə Anadoluda məşhur olan bir çox xalq musiqilərini çalıb-oxumağını ondan xahiş edir. Musiqiçi əsgər pejmürdə halda ölüm-qalım savaşı verən yaralı türk oğlunun xahişini nəzərə alıb əməliyyat masasının kənarına yaxın bir yerdə əyləşib öncə "Üsgüdara gedər ikən" sözləri ilə başlayan "Katibim" adlı qədim xalq mahnısını çalıb ahəstə səslə türk şivəsi ilə oxumağa başladığı zaman cərrah-həkim də xəstəsinin vücuduna saplanmış qəlpəni narkoz olmadan neşətlə kəsib çıxartmağa çalışır:

"Üsküdara gider iken aldı da bir yağmur,
Katibimin setresi uzun eteği çamur.

Katip uykudan uyanmış gözleri mahmur,
Katip benim ben katibin el ne karışır.

Katibime kolalı da gömlek ne güzel yaşarış.

Üsküdara gider iken bir mendil buldum,

Mendilimin içine de lokum doldurdum.

Katibimi arar iken yanımda buldum,

Katip benim, ben katibin el ne karışır

Katibime kolalı da gömlek ne güzel yaşarış

"Katibim" mahnısını ifa edib bitirdikdən sonra digər bir havaya keçir. Yəməndə vuruşub şəhid olan qeyrətli, məğrur türk əsgərlərinin əziz xatirəsinə yaranmış "Burası Muşdur" sözləriylə başlayan Yəməni Türküsü adlı "ağını" həzin-həzin çalıb bu sözlərlə ifa edir:

"Havada bulut yok bu ne dumandır,
Mahlede ölen yok bu ne figandır.
Şu Yemen elleri ne de yamandır,
Ah o Yemendir, gülü çemendir,
Giden gelmiyor acep nedendir,
Burası Muştur, yolu yokuştur,
Giden gelmiyor acep nedendir
Kışlanın önünde çalınır sazlar,
Ayağım yalınayak yüreğim sızlar,
Yemene gidene ağılıyor kızlar,
Ah o Yemendir, gülü çemendir,
Giden gelmiyor acep nedendir.
Burası Muştur, yolu yokuştur,
Giden gelmiyor, acep ne iştir".

Daha sonra bir çox sevilen Anadolu xalq türkülərindən nümunələri çalıb ahəstə səslə ifa edir. Gözü yumulu halda musiqinin sədalarına dişək kəsilen və özünü tamamilə unudan yaralı türk əsgəri "anestezi" olmadan melodiyanın ecəzgar

sədaları ağışında sanki narkoz almış kimi sakitcə dayanıb, şiddətli ağrılara tab gətirə bilir. Bu minvalla cərrah-həkim, narkoz vermədən xəstəsinə əməliyyat edib vücudundan qəlpəni ehmalca çıxarmağa nail olur. Mondolinanın qəmli sədaları müşayiətində əməliyyat beləcə uğurla tamamlanmış oldu. Nəhayət, yaralı türk əsgəri həkimin peşəkərlığı, bacarığı və musiqinin şəhərli sədalarının təsiredici qüvvəsi sayəsində son anda ölümün pəncəsindən xilas ola bildi.

Hasan müəllim bu əhvalatı söylədikcə ovqatının dəyişdiyini, kövrəldiyini mənən seşirdim. Hiss edirdim ki, həmin yaralı türk əsgərinin baş ucunda monolinası ilə çalıb-söyləyən məhz Hasan müəllimin özü imiş. Çünki ilk dəfə "Katibim" türküsünü məhz Hasan müəllimin çalıb söylədiyini 1971-ci ildə evində dərs aldığı bir mübarək gündə dinləmişəm. Hətta məqamı gələndə Hüseyn Cavid Əfəndinin şeirlərini türk şivəsi ilə necə gözəl ahəstəcə əzbərdən deməsini necə unutmam olar? Təbii ki, ömrümə həkk olunmuş bu unudulmaz gözəl anlar indi də gözələrimin önündədir. Yaralı türk əsgəri ilə bağlı mənə söylədiyi bu kövrək əhvalatı pünhan saxlamağın da bir mənasının olduğunu çox sonralar özüm üçün dərk etdim.

Yeniyetmə çağlarımda Hasan müəllimin bu əhvalatı mənə danışması təbii ki, türk insanının dözümlülüynü, məğrurluğunu, musiqiyə olan ecəzgar sevgisinin, vurğunluğunun mücəssəməsi kimi gözümde ucaltdı. Həyatda olmuş bu gərək əhvalatdan sonra özüm də bilmədən türk insanına hörmət-ehtramım qəlbimi ram, ruhumu fəth etdi. Çünki Türkiyəyə olan ülvü məhəbbətimin yaranmasının təməlini məhz Hasan müəllim adlı bu mübarək insan hələ orta məktəp illərində təhsil aldığı dövəmdə atmış oldu. Bu məhəbbətimin nəticəsi idi ki, Türkiyə və türk insanlarına olan heyretim, marağım, məhəbbətim mərhələ-mərhələ bu gün belə durmadan artmaqdadır. Ömrümə həkk olan o unudulmaz xatirələrdən 51 il zaman keçməsinə baxmayaraq bir məsələ hələ də məni düşündürməkdədir. Səmimiyyətimlə etiraf edirəm ki, Sovetlər İttifaqının bir zaman dağılacağını öncədən hiss etmiş, bilmiş olsaydım, təbii ki, Hasan müəllimin ailəsinin Türkiyənin hansı vilayətindən, hansı şəhərindən və ya kəndindən olduğunu öyrənə bilərdim. Təəssüf ki, o zaman bu sual heç xəyalıma və ağılıma belə gələ bilməzdi.

İKİNCİ XATİRƏ

Dərsə davam etdiyim günlərin birində Hasan müəllim yaralı bir türk əsgəri ilə bağlı kövrək xatirəni mənə söylədiyini də heç unuda bilmirəm. Hasan müəllim belə nəql edirdi:

- Müharibənin qanlı-qadali günlərindən birində bədənindən qəlpə yarası almış bir türk əsgərini ağır vəziyyətdə hərbi hospitala çatdırırlar. Təcili əməliyyat olunmasına ehtiyac var idi. Yoxsa qan itirmədən dünyasını dəyişə bilərdi. Türk əsgərinin həyatı təhlükə qarşısında idi. Lakin narkozun tapılmaması onun həyatını xilas etməyə mane olurdu. Bu vəziyyəti gören yaralı türk əsgər ağır-ağır nəfəs ala-ala